

TEKST JACQUES BONEWIT

Steenknotsen van Nieuw-Guinea

Foto Todd Barlin RE Stone Clubs Collection

Stervormige steenknots,
versierd met wat veren.

Coll Jacques Bonewit,
Foto Anja Ditzel

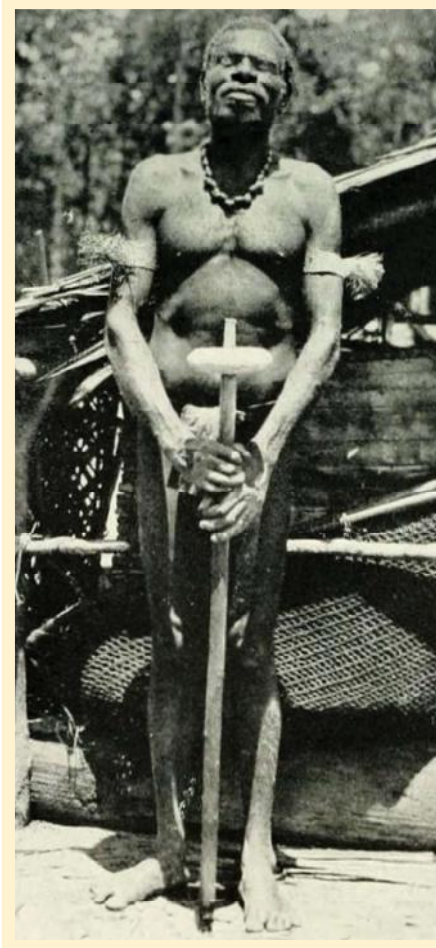
Een steenknots is een steel met daaraan een stuk steen als slagdeel. Het is een slagwapen dat vooral dient voor het gevecht van man tot man. Doordat het een verlenging van de arm is, is het in combinatie met een (steen)hard slagoppervlak een zeer efficiënt wapen.

Het maken van een steenknots is een tijdrovend werk en kent verschillende fasen

Vanaf de prehistorie werd op heel Nieuw-Guinea steen bewerkt tot gebruiksvoorwerpen of wapens zoals knotsen en bijlen. Het is een vaardigheid die veel vakmanschap vraagt. Powell meldt in zijn boek *Wandering in a Wild Country* van 1884 dat slechts enkele personen de steenknots konden maken en dat ze er hoge prijzen voor kregen.

Het maken van een steenknots

Het maken van een steenknots is een tijdrovend werk en kent verschillende fasen.

Jacques Bonewit is geïnteresseerd in antieke wapens waaronder etnografische wapens met speciale belangstelling voor Nieuw-Guinea, omdat in Nederland nog relatief veel traditionele wapens uit dat gebied voorhanden waren en ook nog tegen heel redelijke prijzen. De informatie over deze groep wapens is echter beperkt.

Voor mij een aansporing om de verzamelde, gefragmenteerde kennis over steenknots toch vooral te delen.

Foto uit een verslag van een pioniersreis naar het hart van Nieuw-Guinea (1913). Rawling, Cecil Godfrey.; London: Seeley, Service & co

Allereerst moet er een geschikte steen gevonden worden. Wollaston, die in het begin van de 20ste eeuw een expeditie maakte naar de zuidkust van Nieuw-Guinea, zegt dat veel stenen van zandsteen zijn of dat rolstenen uit de rivieren gebruikt werden. Deze laatste stenen zijn van nature al afgerond, wat veel werk scheelt.

Een gat voor de steel

Na het selecteren van de juiste steen moest eerst het gat voor de steel gemaakt worden. Dit kon op drie manieren worden gedaan.

De meest genoemde methode is dat een geschikte steen in een intens heet vuur van kokosnootschalen wordt verhit. Met een tang van bamboe wordt de steen uit het vuur gehaald. Vervolgens druppelt men water op precies dezelfde plek van de gloeiend hete steen. Door de plotse afkoeling springen er stukjes steen af. Dit proces gaat door tot er in de steen een onregelmatig gat is gevormd.

Bij de tweede methode sloeg men met een andere (hardere) steen op de plaats waar het gat voor de steel moest komen. Hierdoor ontstonden er beschadigingen, die uiteindelijk resulteerden in een ruw doorgaand gat.

In beide gevallen werd het ruwe gat met behulp van zand en bamboe glad gemaakt.

De derde methode is het boren van een gat met bamboe en zand, een karweitje van vele maanden.

Het polijsten

De volgende stap is het polijsten van de hele steen. Daarvoor wordt de steen tijdelijk aan het uiteinde van een stok vastgemaakt. De steen wordt met de stok omhoogstekend in een natuurlijke holte van een rots geplaatst. Aan de bovenkant van de stok worden stenen vastgemaakt

Wanigela strijder met masker en steenknots met veel veren aan de top, Collingwood bay, 1921.

Bron National Library of Australia, foto Frank Hurley

Een Koitapu chieft (links) met een steenknots. Beide mannen dragen hoofdtooiën van veren en oornamenten.

© The Trustees of the British Museum

Steenknot met schijfvormig slagdeel. De steen is versierd met strepen van rood pigment, totale lengte steenknots 81 cm, lengte steen 21 cm. Coll.

Rob Aussen, foto Anja Ditzel

De meest voorkomende vormen van het slagdeel

Schijfvormig

De grootte van de schijf is wisselend. De randen kunnen aangescherpt zijn of zelfs voorzien van een kartelrand. De effectiviteit van een schijfvormig slagdeel is groot, omdat de kracht van de slag door de schijfvorm wordt geconcentreerd op een klein oppervlak. In zijn boek *The min of the Papua New Guinea Star Mountains* stelt Gerry Schuurkamp (1995) dat de schijven los konden zitten en door de centrifugale kracht naar voren schoven om zo het effect te versterken.

Het nadeel van een schijfvormig slagdeel is de omvang en het gewicht van de schijf. Ook was er door de geringe dikte van de schijf meer kans op breuk.

Coll. Nottingham museum, diameter schijf ± 12 cm

Ring- of donutvormig

Bij deze variant is het slaggedeelte vele malen dikker dan die met een schijfvormig slagdeel. Het voordeel van dit type is meer stevigheid en compactheid, maar in verband met de dikte van de steen is er meer boorinspanning nodig om het gat voor de steel te boren. Vanwege de compactheid is dit type steenknots comfortabeler te dragen.

Foto m.m.v. Dick Meijer, Amsterdam

Cilindrisch of eivormig

Dit type kent een aantal variaties. Soms is de steen kort en dik, soms lang en naar een of meer zijden taps toelopend of heeft een verdikte middenlijn. Het oppervlak kan glad zijn, maar er zijn ook knotsen die een slagsteen met een gegroefd oppervlak hebben.

Coll. Museon, den Haag

Stervormig

Het aantal uitsteeksels bij dit type slagsteen is vier tot zes punten. De vervaardiging vraagt veel ervaring. Een nadeel van dit type is de kwetsbaarheid van de punten. Regelmatig zijn dan ook exemplaren te zien met een of meer afgebroken punten.

Coll. Nottingham museum

Opmerkelijk is een wel zeer bijzonder exemplaar bestaande uit een stuk ruw koraal dat op geen enkele wijze was bijgewerkt. Het slaggedeelte was geplaatst op een uitgesneden zware schacht. Het geschatte gewicht van deze combinatie was 7 – 9 kg, terwijl als gewicht van de steenknots meestal 1 – 1,5 kg wordt genoemd.

om een grotere neerwaartse druk te bewerkstelligen. Door de stok snel tussen de handen rond te draaien wordt het oppervlak van het naar beneden gerichte deel van de steen gepolijst. De steen wordt vervolgens omgedraaid en de andere helft wordt op ook gepolijst. Sommige auteurs melden dat er zand gebruikt werd bij het polijsten, anderen zeggen dat het zonder zand gebeurde.

De definitieve steel

Voor de steel werd een stevige en veerkrachtige tak gekozen. De veerkracht van de steel draagt ook bij aan de effectiviteit van de slag.

Het vastzetten van het slagdeel op de steel kon op verschillende wijzen.

Volgens Powell was de diameter van de steel boven de steen het grootst en werd de steen aan de onderkant gefixeerd met gom van de Broodvruchtboom (*Artocarpus camansi*) en bindingen of vlechtwerk. Er zijn echter ook auteurs die schrijven dat de bovenkant van de stok in diameter smaller werd gemaakt, waarna het slaggedeelte met bindingen of vlechtwerk ervoor en erachter werd gefixeerd. Wollaston meldt dat de steen met een wig werd vastgeklemd en daarna met bindingen of vlechtwerk werd vastgezet. Steenknotsen kunnen bij normaal gebruik meerdere mensenlevens mee, getuige de patinalaag die sommige stenen hebben. Uiteraard was de steel het zwakke punt, maar vervanging daarvan was geen probleem, een tak of een passend stuk bamboe waren immers snel gevonden.

Versiering

Veel voorwerpen op Nieuw-Guinea werden met schelpen en vogelveren versierd. Dat geldt ook voor de steenknotsen. De bovenkanten waren vaak versierd met een dotje vogelveren. Tactisch en ook nog functioneel, omdat de wuivende versiering de aandacht van de tegenstander waarschijnlijk zal afleiden van de baan die het slagdeel maakt.

De auteur houdt zich van harte aanbevolen voor aanvullende informatie.

bonewit.sevat@zonnet.nl

Literatuur

Anonymus. (1995). *Asmat: Mythos und Kunst im Leben mit den Ahnen*. Berlin: Museum für Völkerkunde, catalogus

Edge-Partington, J. Reprint edition edited by Bruce I. Miller (1996). *Ethnographical Album of the Pacific Islands*. Bangkok: SDI Publications

Haddon, A.C. (1900). A Classification of the Stone Clubs of British New Guinea. In: *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland* vol. 30

Powell, W. (1884). *Wandering in a Wild Country*. London: Sampson Low, Marston, Searle & Rivington

Roux, C.C.F.M. Le. (1948). *De Bergpapoea's van Nieuw-Guinea en hun woongebied*. Leiden: Brill

Schuurkamp, G. (1995). *The min of the Papua New Guinea Star Mountains*. Privately produced by the autor

Speiser, F. (1932). Über Keulenformen in Melanesien In: *Zeitschrift für Ethnologie*, 64 Jhrg. pp. 74-105

Stone, G.C. (2000). *A glossary of the construction, decoration and use of Arms and Armor*. New York: Dover Publications Inc.

Wollaston, A.F.R. (1914). An Expedition to Dutch New guinea. In: *Geographical Journal*, march 1914, p.248-273.

